

§ 1. Уступныя заўвагі. Новы этап у распрацоўцы дыялекталогіі непасрэдна звязаны з вывучэннем народных гаворак метадамі лінгвістычнай геаграфіі. Вялікі размах гэта работа атрымала ў пасляваенны перыяд, які азнаменаваўся выходам у свет такіх грунтоўных прац, як «Дыялекталагічны атлас беларускай мовы» (ДАБМ)¹, «Лінгвістычная геаграфія і груповка беларускіх гаворак»², якія былі створаны аб'яднанымі сіламі ўсіх філолагаў нашай рэспублікі.

Лінгвістычныя карты ДАБМ далі магчымасць апісаць фанетычны і марфалагічны ўзроўні беларускіх народных гаворак, абгрунтаваць новы варыянт груповкі іх, выдзеліць не толькі асноўныя дыялектныя масівы, але і размежаваць іх на групы, абаснаваць занальны падзел беларускай моўнай тэрыторыі, што ўказвае не толькі на ўнутранае арэальнае члененне ў межах беларускай дыялектнай сістэмы, але і адлюстроўвае гісторыка-генетычныя і кантактныя моўныя сувязі ва ўмовах тэрытарыяльнай сумежнасці.

«Лексічны атлас беларускіх народных гаворак» з'яўляецца працягам Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы³.

На картах Лексічнага атласа прадстаўлена ў асноўным лексіка розных прадметна-тэматычных груп беларускай дыялектнай мовы. Акрамя таго, яны змяшчаюць новыя цікавыя дадзеныя па фанетыцы (асабліва нерэгулярных фанетычных з'явах), акцэнталогіі, словаўтварэнню і семантыцы.

Графічнымі сродкамі на картах абазначаны структурныя ўзаемаадносіны агульных і прыватных элементаў моўнай сістэмы на лексіка-семантычным і словаўтваральным узроўнях у іх тэрытарыяльнай дыферэнцыяцыі.

Слова як элемент лексічнай сістэмы арганічна звязана з рознымі ўзроўнямі мовы. Велізарная колькасць зафіксаванай і прадстаўленай у атласе лексікі шырока адлюстроўвае фанетычную сістэму, акцэнтныя адрозненні, разнастайнасць словаўтваральных мадэлей, шматлікія семантычныя адценні.

Лексічныя і словаўтваральныя адрозненні выразна лакалізуюцца і нярэдка супадаюць з ізагласамі фанетычных, марфалагічных і лексічных з'яў ДАБМ, што выдзяляюць паўднёва-заходні, паўночна-ўсходні дыялекты беларускай мовы і палескую групу гаворак. На вялікай колькасці карт акрэсліваюцца дыялектныя масівы лексічных з'яў, якія па сваіх маштабах і канфігурацыі супадаюць з арэаламі дыялектных зон у іх супрацьстаўленні: паўднёва-ўсходняй, паўночна-заходняй, усходняй, заходняй і сярэдняй зонамі⁴. Такім чынам, карты Лексічнага атласа пацвярджаюць аб'ектыўнасць, правамернасць і навуковую абгрунтаванасць занальнага падзелу беларускіх гаворак, зробленага на аснове ДАБМ. Акрамя вышэй пералічаных макраарэалаў пэўнай лакалізацыі, выдзяляюцца і мікраарэалы — невялічкія астраўкі лексіка-семантычных і словаўтваральных варыянтаў.

У межах картаграфуемай моўнай тэрыторыі выдзяляюцца розных маштабаў і канфігурацый арэалы лексіка-семантычных моўных з'яў. Большасць з іх адносіцца да агульнай усходнеславянскай асновы, некаторыя ж складаюць спецыфіку беларускага моўнага арэалу. Больш дробныя лакальныя асаблівасці, што выдзяляюцца замкнутымі ізагласамі, абумоўлены, на наш погляд, самымі рознымі прычынамі: неаднароднасцю племяннога саставу на дадзенай тэрыторыі ў мінулым, асіміляцыйнай мясцовым насельніцтвам іншамоўных носьбітаў або больш познімі ўплывамі дыялектаў і моў суседніх тэрыторый.

Вывучэнне тэрытарыяльнага вар'іравання лексікі ў плане супастаўлення яе з данымі акалячых дыялектаў блізароднасных моў, а таксама ў спалучэнні з гістарычнымі фактамі пісьмовых помнікаў адкрывае перад даследчыкам новую гісторыка-лінгвістычную панараму. Лексічныя матэрыялы атласа дазваляюць вывучаць моўныя з'явы як у сінхронным плане, так і ў іх гістарычным развіцці. Яны з'яўляюцца надзейнай базай для вызначэння адноснай храналогіі многіх дыялектных з'яў, для даследавання гісторыі слоў і розных лексічных пластоў.

Накоплены і адлюстраваны на картах атласа лексічны матэрыял адкрывае шырока магчымасці для даследаванняў у галіне арэальнай і тыпалагічнай лінгвістыкі, якая з'яўляецца адным з асноўных напрамкаў у сучасным мовазнаўстве.

Лексічны атлас беларускіх народных гаворак у пяці тамах — першы найбольш поўны лінг-

вістычны атлас у айчынным мовазнаўстве. З ім будзе звязаны новы этап у распрацоўцы беларускай лінгвістычнай геаграфіі, даследаванні дыялектнай лексікі. Навуковае і агульнакультурнае значэнне гэтай працы значна выходзіць за межы мовазнаўства. Матэрыялы атласа могуць служыць навуковай базай для даследчыкаў сумежных навук — гісторыкаў, археолагаў і этнографіаў.

Цыкл гістарычных карт, змешчаных у першым томе Лексічнага атласа, можа аказаць важную дапамогу пры інтэрпрэтацыі складаных працесаў развіцця беларускіх народных гаворак у розныя перыяды гісторыі беларускага народа.

За час работы над Лексічным атласам беларускіх народных гаворак (1971—1985 гг.) славянская лінгвістычная геаграфія ўзбагацілася серыяй рэгіянальных і агульнанацыянальных атласаў, у тым ліку і атласаў, звязаных з усходнеславянскай моўнай тэрыторыяй, якія ўносяць вялікі ўклад у тэорыю і практыку лінгвагеаграфіі¹. Беларуская моўная тэрыторыя прадстаўлена і ў такіх абагульняючых лінгвагеаграфічных выданнях, як Агульнаславянскі лінгвістычны атлас і Лінгвістычны атлас Еўропы, якія адносяцца да трэцяга і чацвёртага пакаленняў лінгвістычных атласаў². Яны прадстаўляюць вышэйшыя ступені дасягненняў у гісторыі развіцця сусветнай лінгвістычнай геаграфіі. І Лексічны атлас як састаўная частка сучаснай агульнаславянскай лінгвістычнай геаграфіі ўносіць новую і цікавую лінгвістычную інфармацыю ў гэту агульную скарбніцу лінгвістычных ведаў.

§ 2. Інструкцыя па збіранню матэрыялаў. Праца над Лексічным атласам беларускіх народных гаворак распачата ў 1971 годзе пасля складання і апублікавання спецыяльнай праграмы³ і вызначэння для абследавання сеткі населеных пунктаў. Асноўнай крыніцай пры яе складанні паслужыла выдадзеная ў трох выпусках «Інструкцыя па збіранню матэрыялаў для складання абласных слоўнікаў беларускай мовы»⁴. Акрамя таго, выяўленне лексічных адпаведнасцей для праграмы праводзілася з выкарыстаннем шматлікіх беларускіх абласных слоўнікаў, матэрыялаў Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа, картатэкі Дыялектнага слоўніка Тураўшчыны⁵.

Інструкцыя па збіранню матэрыялаў складаецца з 56 прадметна-тэматычных груп дыялектнай лексікі, а таксама двух невялікіх раздзелаў «Семантыка» і «Словаўтварэнне і націск», усяго 3972 пытанняў. Кожная асобная тэма складаецца з раду пытанняў, якія пачынаюцца, як правіла, фармулёўкай «Я. н. (як называецца) прадмет, з'ява, паняцце». Пасля кожнага пытання прыведзены вядомыя складальнікам праграмы лексічныя і семантычныя адпаведнікі з розных груп беларускіх гаворак.

У канцы прадметна-тэматычнага раздзелу Інструкцыі змешчаны семантычныя пытанні, у якія ўключаны мнагазначныя ў гаворках словы. Пасля кожнага такога слова прыведзены найбольш тыповыя яго значэнні, вядомыя складальнікам праграмы з беларускіх дыялектных слоўнікаў і розных неапублікаваных лексічных збораў. Некаторыя колькасць пытанняў ад слова да значэння змешчана і ў прадметна-тэматычным раздзеле Інструкцыі. Гэта зроблена ў тых выпадках, калі «асобныя словы па семантыцы цесна звязаны з тым ці іншым прадметам, паняццем, аб якім ідзе гутарка ў дадзенай тэме, і таму тут лягчэй выявіць іх значэнні»⁶.

¹ Диалектологический атлас русского языка (Центр Европейской части СССР). Карты. Вып. 1. Фонетика. М., 1986. — 98 карт; Диалектологический атлас русского языка. Центр Европейской части СССР. В трёх выпусках. Вып. 1. Вступительные статьи. Справочные материалы. Фонетика. М., Наука, 1986. — 215 с.; Атлас української мови. Том перший. Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі. Київ. Наукова думка, 1984. — 498 с.; Atlas gwar wschodnioslowiańskich Białostoczczyzny. Prace Slawistyczne nr 14. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk Wyd. — PAN, tom 1.1980. — 230s. i inш.

² Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. М., Наука, 1971. — 107 с.; Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Вып. 1. Животный мир. М., Наука, 1988. — 188с.; Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Вып. 1. Рефлексы * ě. Белград, 1988. — 159с.; Atlas Linguarum Europae, cartes, Volume 1, premier fascicule, Van Gorcum, Assen, Pays-Bas, 1983; Volume 11, 1986; Atlas Linguarum Europae, Volume 1, commentaires, premier fas fascicule, Van Gorcum, Assen, Pays-Bas, 1983; Volume 11, 1986 i inш.

³ Інструкцыя па збіранню матэрыялаў для складання лексічнага атласа беларускай мовы. Мінск, 1971. — 164с.

⁴ Інструкцыя па збіранню матэрыялаў для складання абласных слоўнікаў беларускай мовы. Вып. I. Мінск, 1959. — 128с.; Вып. II. Мінск, 1960. — 128с.; Вып. III. Мінск, 1966. — 171с.

⁵ Картатэка дыялектных матэрыялаў Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа, Слоўніка беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча і Тураўскага слоўніка захоўваюцца ў адзеле дыялекталогіі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН Беларусі.

⁶ Інструкцыя па збіранню матэрыялаў для складання лексічнага атласа беларускай мовы. Мінск, 1971. С.4.

¹ Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. Мінск, 1963. — 338 карт; Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. Уступныя артыкулы, даведачныя матэрыялы і каментары да карт. Мінск, 1963. — 971 с.

² Лінгвістычная геаграфія і груповка беларускіх гаворак. Мінск, 1968. — 318 с.; Лінгвістычная геаграфія і груповка беларускіх гаворак. Мінск, 1969. — 80 карт.

³ Аванесаў Р. І. Да тэарэтычных пытанняў лінгвістычнай геаграфіі // Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. Уступныя артыкулы. . . Мінск, 1963. С 5 — 20.

⁴ Гл.: Лінгвістычная геаграфія і груповка беларускіх гаворак. Мінск, 1968. С 179 — 200; Лінгвістычная геаграфія і груповка беларускіх гаворак. Мінск, 1969, карты 71 — 75.

У канцы Інструкцыі зменшаны невялікі марфалагічны раздзел, які прызначаны для выяўлення і фіксацыі асаблівасцей словаўтварэння, формаўтварэння і націску ў парадыхмах скланення і спражэння.

Прадметна-тэматычны прынцып пабудовы Інструкцыі дазволіў збіральнікам больш поўна выявіць і занатаваць беларускую дыялектную лексіку, у тым ліку лексіку розных тэрміналагічных груп, а таксама яе разнастайнае семантычнае вар'іраванне. Вразумела, што матэрыялы Інструкцыі, разлічаны на такое глыбокае і ўсебаковае выяўленне асаблівасцей беларускіх народных гаворак, не маглі быць поўнасна выкарыстаны пры складанні Лексічнага атласа. Таму яе аўтары пытанні, намечаныя для картаграфавання ў атласе, пазначылі вялікай літарай А. Гэтыя пытанні былі абавязковымі для высвятлення ў кожным асобным пункце намечанай сеткі і, як правіла, пракартаграфаваны ў атласе. Усяго такіх пытанняў каля 1700. Дастаткова ж дэтальвая і шырокая распрацоўка разнастайных тэматычных груп лексікі ў Інструкцыі, якая значна выходзіць за межы заплавананага атласа, прадугледжвала адначасова і стварэнне неабходных матэрыялаў для больш поўнага збору дыялектных матэрыялаў з мэтай выкарыстання яго ў будучым для складання дыялектных слоўнікаў, напісання манаграфічных даследаванняў па беларускаму народнаму словаўтварэнню, прасоды і іншых мовазнаўчых праблемах.

§ 3. Сетка абследаваных населеных пунктаў. Асноўная сетка Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак уключае 142 населеныя пункты, абследаваныя па спецыяльнай Інструкцыі для складання атласа. Сем дадатковых пунктаў, якія былі вызначаны пазней, у час палявых даследаванняў, не маюць самастойных лічбавых абазначэнняў на карце. Яны пазначаны нумарам аднаго з суседніх населеных пунктаў з літарай а, напрыклад, 25а, 49а, 96а і інш. Сярэдняя нагрузка сеткі — адзін населены пункт на 1600 км² пры сярэдняй адлегласці паміж імі 30-40 км.

Значная колькасць карт сумяшчае сеткі двух атласаў—Лексічнага і Агульнаславянскага. Сярэдняя нагрузка алошняга—адзін населены пункт на 3600 км² пры сярэдняй адлегласці паміж пунктамі 60 км. Абследаваныя населеныя пункты Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа маюць на картах сваю асобную нумарацыю і абазначаны лічбай з ініцыяльнай літарай А, напрыклад, 1А, 15А і г.д.

Агульны спіс абследаваных населеных пунктаў для складання Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак і Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа з неабходнымі фактычнымі данымі (парадкавы нумар, раён, вобласць, звесткі пра час запісаў, збіральнікаў і інфарматараў) змешчаны адразу за прадмовай.

§ 4. Фанетычная транскрыпцыя. Для запісу лексічных матэрыялаў складальнікі Інструкцыі рэкамендавалі сістэму фанетычнай транскрыпцыі, якая была выпрацавана і апробіравана ў палявых умовах пры збіранні звестак для Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы.

У каментарыях, спісах і індэксах адказаў да карт Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак дыялектны матэрыял падаецца ў арфаграфічным запісе. Мяккасць зычных перад галоснымі перадаецца: а (пры дапамозе галосных літар е, ё, і, ю, я) лес, лён, лісце, людзі, месяц; б) мяккім знакам у сярэдзіне перад зычным і на канцы слова (пальцы, маленькі, конь, цень).

Цвёрдасць зычных перадаецца пры дапамозе галосных а, о, у, ы, э (вада, сонца, ручай, сыны, сэрца).

Пры абследаванні гаворак Брэсцка-Пінскага Палесся Ф. Д. Клімчук для больш дакладнай перадачы гукавога складу занатаванай лексікі дапоўніў прынятую сістэму транскрыпцыйных знакаў яшчэ двума: й абазначае гук сярэдняй паміж і і ю (кйнь), але бліжэйшы да і, и абазначае гук і пасля цвёрдых зычных (бачимо).

Літара ь абазначае рэдуцыраваны галосны сярэдняга, а ў некаторых гаворках задняга раду сярэдняга пад'ёму пасля цвёрдых зычных, які вымаўляецца невыразна і можа мець у паасобных гаворках розную рэалізацыю (вѣда, выѣда, ваѣда)?

У якасці раздэльнага знака пасля мяккага зычнага перад галосным ужываецца мяккі знак (насење, смецье), пасля цвёрдых зычных у той жа пазіцыі — апостраф (п'е, зрѣб'е).

Падоўжаныя зычныя перадаюцца падвойным напісаннем адпаведнай літары (насење, ралля, зацішша).

Націск абазначаецца значком гравіса (`) над галоснай (мазоль, муляк, слота, слата).

§ 5. Збіранне матэрыялаў. Абследаванне населеных пунктаў па скарачонай Інструкцыі (пытанні з індэсам А) праведзена ў 1971-1975 гг. Запісы дыялектнай лексікі і іншых асаблівасцей народнай мовы праводзіліся часцей за ўсё шляхам разгортнутай гутаркі па вызначаных Інструкцыяй тэмах з элементамі прамога апытання, а таксама часткова шляхам пасіўнага назірання над мовай мясцовага насельніцтва. Тэрміналагічная лексіка запісвалася звычайна ад асоб, што добра ведаюць

¹ Падрабязней характарыстыку гэтых гукаў і іх рэфлексы ў паасобных гаворках Брэсцка-Пінскага Палесся гл. Клімчук Ф. Д. Гаворкі Заходняга Палесся: Фанетычны нарыс. Мінск: Навука і тэхніка, 1983. — 128с.

² Гл. падрабязней: Вайтовіч Н. Т. Ненаціскны вакалізм народных гаворак Беларусі. Мінск: Навука і тэхніка, 1968, — 219 с.

тое ці іншае рамясто, якім займаюцца або займаліся ў мінулым самі. Пры збіранні матэрыялаў апытваліся прадстаўнікі старшага і сярэдняга пакаленняў — прыкладна чатыры-шэсць інфарматараў у кожным населеным пункце. У адказах на ўсе пытанні Інструкцыі адзначаўся націск і даваліся граматычныя паметы, у асобных выпадках для больш поўнага раскрыцця значэння слова або яго семантычных адценняў запісваўся адпаведны ілюстрацыйны матэрыял: асобныя сказы і словазлучэнні, некаторыя прыказкі, прымаўкі, фразеалагічныя выразы.

Дыялектныя матэрыялы для складання Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа па спецыяльнай праграме сабраны ў 1964—1974 гг.¹

§ 6. Агульная характарыстыка сабранага лексічнага матэрыяла. Матэрыял, сабраны для Лексічнага атласа, у асноўным задавальняе тым патрабаванням, якія прад'яўляюцца да картаграфуемых звестак, аб чым сведчаць і лінгвістычныя карты, складзеныя на яго аснове. Аднак частка матэрыялаў, сабраная студэнтамі філалагічных факультэтаў педінстытутаў, мела істотныя недахопы: недакладнасць адказаў, а ў некаторых камплектах — пропускі цэлых раздзелаў, асабліва па назвах траў і семантыцы, што выклікала неабходнасць даабследавання і правэркі такіх матэрыялаў. Для гэтай мэты былі накіраваны экспедыцыі з удзелам супрацоўнікаў сектара дыялекталогіі ў Брэсцкую, Гомельскую і Магілёўскую вобласці. У выніку гэтых праверак былі зроблены неабходныя ўдакладненні і дапаўненні.

У абследаванні населеных пунктаў, акрамя супрацоўнікаў сектара дыялекталогіі і іншых сектараў Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР, прымалі ўдзел члены кафедраў мовы і студэнты педагагічных інстытутаў рэспублікі — Брэсцкага, Гродзенскага, Магілёўскага, Мазырскага і Мінскага, а таксама Гомельскага ўніверсітэта. Аказаная значная дапамога з боку выкладчыцкага саставу і студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў забяспечыла выкананне ў сіцэлы тэрмін вялізнай працы — збор фактычнага матэрыялаў экспедыцыйным шляхам у ста сарака дзесяці населеных пунктах, у тым ліку ў пяці дадатковых пунктах да апорнай сеткі.

Дырэкцыя Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа выказвае глыбокую падзяку прафесарска-выкладчыцкаму саставу кафедраў мовы ВНУ рэспублікі і асабіста У. В. Анічэнку, В. А. Гуліцкай, Т. С. Янковай (Гомельскі ўніверсітэт), А. П. Груцю, З. Ф. Краўчанка, Г. М. Аляксейчык, К. М. Панюціч (Мінскі педінстытут), Т. Ф. Спяшковіч (Гродзенскі педінстытут), М. В. Абабурку, С. Я. Кечык (Магілёўскі педінстытут), Р. І. Карлаву, Г. М. Малажай, М. В. Дабрыян, А. Я. Петручку (Брэсцкі педінстытут), І. М. Клімчуку, Л. А. Кацапаву, А. К. Малюку, Л. В. Анішчанку, В. В. Шуру (Мазырскі педінстытут), а таксама студэнтам указаных устаноў за вялікую дапамогу, аказаную ў зборы і сістэматызацыі дыялектных матэрыялаў для Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак.

§ 7. Лінгвістычная карта. Тэма кожнай карты раскрываецца ў яе назве. Асноўныя ўзроўні карт — лексічны і словаўтваральны. Толькі некаторыя карты адлюстроўваюць выключна фанетычную рэалізацыю лексем, як, напрыклад, асобныя карты, прысвечаныя назвам раслін: верасу, асакі, аеру (№№ 259, 266, 272). На лексічных картах дадаткова ўлічваецца словаўтваральная праблематыка, а таксама лексікалізаваныя і марфалагізаваныя фанетычныя адрозненні.

Размяшчэнне лексіка-словаўтваральных карт у атласе падпарадкавана паслядоўнасці нумарацыі пытанняў Інструкцыі, па якой збіраўся матэрыял для Лексічнага атласа. Карты, складзеныя на аснове матэрыялаў праграмы Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа, уключаны ў адпаведную лексіка-тэматычную групу карт Лексічнага атласа.

Асноўным спосабам лінгвістычнага картаграфавання ў атласе з'яўляюцца геаметрычныя фігуры з розным унутраным напаўненнем. Паслядоўнасць іх выкарыстання ў легендзе наступная: круг, трохвугольнік, квадрат, ромб, прамавугольнік. Астатнія фігуры, пры неабходнасці выкарыстання іх на карце, у легендзе мелі адвольны парадак размяшчэння.

З'явы рэгулярнай фанетыкі на картах Лексічнага атласа не ўлічаны. (Фанетычныя варыянты слоў, у якіх адзначаны розныя тыпы ненаціскага вакалізму — дысімільяцыўнае або моцнае аканне, яканне, оканне, а ў галіне кансанантызму — аглушэнне, вынікі асіміляцыі па мяккасці зычных). Гэта тлумачыцца той акалічнасцю, што карты, на якіх картаграфуецца ўся сукупнасць фанетычных адзнак кожнага слова, трацяць выразнасць, чытанне і разуменне такіх карт ускладняецца. Акрамя таго, сістэмныя фанетычныя супрацьпастаўленні беларускіх гаворак атрымалі даволі поўнае адлюстраванне на картах ДАБМ (карты № 1—64).

Важным кампанентам карты з'яўляецца легенда, у якой раскрываецца значэнне кожнай геаметрычнай фігуры, што адлюстроўвае пашырэнне і супрацьпастаўленне асобных элементаў дыялектнай з'явы. У легендзе кожны з іх абазначаны асобнай фігурай. Расшыфроўка кожнага знака падаецца справа ад яго. У легендах да карт нельга было змясціць усё фанетычныя варыянты картаграфуемых слоў, а таму ўносіўся найбольш пашыраны або збліжаны з літаратурнай мовай варыянт слова. Да карт, прысвечаных словаўтварэнню, у легендах пералічваюцца ўсе аднакаранёвыя суфіксальныя дэрываты.

§ 8. Каментарый і даведачныя матэрыялы. Да кожнай карты ў атласе змяшчаецца каментарый, які ўдакладняе і раскрывае змест карты. Ён умоўна падзяляецца на дзве часткі.

Першая частка пачынаецца з літаратурнай назвы тэмы карты, да якой, у асобных выпадках

¹ Вопросы Общеславянского лингвистического атласа. М.: Наука, 1965. — 270с.

дададзены лацінскі адпаведнік (напрыклад, для батанічных або заалагічных назваў і інш.). Потым прыводзяцца адно або некалькі пытанняў Інструкцыі ЛАБНГ ці Апытальніка АЛА, на падставе адказаў на якія складзена дадзеная карта. Далей указваюцца дадаткова выкарыстаны матэрыял, аб'ект картаграфавання і графічныя сродкі адлюстравання яго на карце, раскрываюцца некаторыя знакі, якія аб'ядноўваюць два або некалькі блізкіх варыянтаў картаграфуемай з'явы. Тут жа тлумачыцца адвод ад картаграфавання асобных з'яў (не адпавядаюць тэме карты, з'яўляюцца агульнапашыранымі або новымі, запазычанымі з літаратурнай мовы і г.д.).

Другая частка каментарыяў змяшчае фактычны матэрыял у выглядзе спісаў або індэксаў адказаў на адпаведныя пытанні праграм. У спісе адказаў пасля слова ідзе пералік нумароў населеных пунктаў, у якіх занатавана гэта слова. Загалоўчай у спісе з'яўляецца форма, прыведзеная ў легендзе. Астатнія зафіксаваныя дыялектныя формы з рознымі фанетычнымі адрозненнямі рэгулярнага характару, аб'яднаныя пры картаграфаванні ў загалоўчай форме, прыводзяцца ў тым жа гняздзе. Усе дыялектныя з'явы адна ад другой аддзелены кропкай. Кожнае новае гняздо назваў пачынаецца з чырвонага радка. Спіс назваў падаецца ў парадку следавання абагульненых дыялектных форм у легендзе. У канцы спісаў па парадку нумароў населеных пунктаў прыводзяцца адзінкавыя назвы, а таксама адведзены матэрыял і звесткі аб адсутнасці адказаў у асобных пунктах сеткі атласа. У індэксах адказаў фактычны матэрыял падаецца па парадку следавання нумароў населеных пунктаў. Часам да некаторых адказаў у дужках даецца ілюстрацыйны матэрыял, а таксама рознага характару заўвагі да слоў інфарматараў або збіральнікаў, якія заключаюць у сабе цікавую дадатковую інфармацыю. Сустрэкаюцца і камбініраваныя спосабы прывядзення фактычнага матэрыялу, якія спалучаюць спісы і індэксы: найбольш пашыраныя аднатыпныя адказы падаюцца ў форме спісаў, а тыя, што адрозніваюцца вялікай фанетычнай або марфалагічнай варыяцыйнасцю прыводзяцца ў выглядзе індэкса.

§9. Структура атласа. У адпаведнасці са складеным праспектам Лексічны атлас беларускіх народных гаворак падрыхтаваны ў пяці тамах. Першы том прысвечаны лексіцы расліннага і жывёльнага свету. Змяшчае том 368 лінгвістычных карт, на якіх адлюстравана лексіка дзесяці тэматычных груп: 1. Свойскія жывёлы. 2. Дзікія жывёлы, зьяры, грызуны. 3. Свойскія і дзікія

птушкі. 4. Лес. 5. Пладовыя дрэвы, ягады. 6. Кветкі, травы. 7. Грыбы. 8. Пчаларства. 9. Рыбы і рыбалоўства. 10. Гады, ніжэйшыя жывёлы, насякомыя.

Лінгвістычныя карты другога тома ахопліваюць лексіку пятнаццаці тэматычных груп, звязаных з сельскай гаспадаркай, транспартам, атмасферай і рэльефам мясцовасці: 1. Нябесныя свяцілы, час. 2. Надвор'е. 3. Паверхня зямлі. 4. Вадаёмы. 5. Шляхі зносін. 6. Рух, перамяшчэнне ў прастору. 7. Сельская гаспадарка, поле, глеба. 8. Сяўба, догляд за пасевамі, уборка. 9. Агародніцтва. 10. Бульба. 11. Малацьба і ачыстка збожжа. 12. Сенакос. 13. Кармы. 14. Прылады працы і іх часткі. 15. Воз, сані.

Трэці том прысвячаецца лексіцы дзесяці тэм, згрупаваных вакол агульнай тэмы — чалавек: 1. Назвы асобы па роду заняткаў, прадпрыемства. 2. Маёмасныя адносіны, гандаль. 3. Знешні выгляд і рысы характару чалавека. 4. Арганізм чалавека, хваробы. 5. Моўныя зносіны. 6. Назвы роднасці і сваяцтва. 7. Дзеці. 8. Вытворча-бытавыя святкаванні. 9. Старажытныя вераванні, традыцыйныя і рэлігійныя святкаванні. 10. Гігіена.

Чацвёрты том прысвечаны адзінаццаці лексічным тэмам побыту вясковых людзей: 1. Будаўніцтва, будынкі. 2. Хата. 3. Печ і яе часткі. 4. Агонь, асвятленне. 5. Мэбля. 6. Сядаіба, населеныя пункты, агароджа. 7. Апрацоўка ільну. 8. Ткацтва. 9. Адзенне, упрыгожанні. 10. Шыццё. 11. Абутак.

Пяты том будзе змяшчаць карты па колерах, семантыцы, словаўтварэнню і акцэнтацыі.

У першым выпуску першага тома Лексічнага атласа акрамя гісторыка-адміністрацыйных і лінгвістычных карт, змяшчаюцца наступныя матэрыялы: спіс абследаваных населеных пунктаў, у якім змешчаны звесткі аб сучасным адміністрацыйным падзеле і ў мінулыя часы, звесткі аб тым, хто і калі збіраў матэрыялы для атласа, спіс раёнаў, каментарыі да карт, аформленыя ў выглядзе індэксаў і спісаў, фактычны матэрыял да лінгвістычных карт.

У канцы апошняга пятага тома будзе змешчана бібліяграфія, звязаная з тэматыкай Лексічнага атласа.

Пасля карт і даведчаных матэрыялаў да іх у канцы кожнага тома змяшчаецца алфавітны паказчык картаграфуемых слоў.

На ўсіх лінгвістычных картах не даюцца нумары населеных пунктаў, па якіх у фармулярах адсутнічалі адказы.